ДОКТРИНА «ЗНЯТТЯ КОРПОРАТИВНОЇ ВУАЛІ» В МЕХАНІЗМІ РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИНИВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Полосенко К. В.
студентка
Інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

З розвитком корпоративного права, лібералізацією регулювання створення та діяльності суб'єктів підприємницької діяльності все більш поширеним стає зловживання їх власниками корпоративною формою на шкоду як самої юридичної особи, її учасникам, так і у зобов'язальних відносинах – на шкоду кредиторам. З метою їх зменшення в сучасних умовах постає необхідність напрацювання способів попередження таких зловживань, розроблення нових ефективних механізмів боротьби з недобросовісним використанням переваг законодавства юридичними особами, а точніше, контролюючими особами, які мають вирішальний влив на їх діяльність.

На сьогодні в науковій спільноті активно досліджується тематика «підняття корпоративної вуалі» в контексті сутності, підходів до розуміння, зарубіжного досвіду її закріплення та застосування, переваг та ризиків впровадження в українське законодавство. Свої праці в цій сфері присвятили: Ю. Жорнокуй, Т. Карнаух, Д. Макіян, В. Махінчук, Ю. Соколовська та ін. Також, юристами-практиками: Х. Єрменчук, Ю. Курило, Р. Сабодаш, Р. Юрченко аналізується актуальні позиції Верховного суду, практика Європейського суду з прав людини щодо можливості реалізації доктрини «підняття корпоративної вуалі».

Необхідно почати з того, що саме країнами англосаксонської правової системи (США, Англія) завдяки судовій практиці була розроблена доктрина «підняття корпоративної вуалі», що була сприйнята і законодавством країн континентальної правової системи (Німеччина, Франція, Бельгія, КНР), в тому числі, певний прояв такої доктрини мають положення українського законодавства. [5, с. 29]

Поняття «корпоративна вуаль» – це умовна лінія розмежування окремої особистості юридичної особи та особистості її учасників, які не несуть відповідальності за зобов'язання юридичної особи особистим майном, а лише в межах внесених вкладів. Відповідно юридична особа розглядається як відокремлена одиниця і характеризується самостійністю та незалежністю. [8] Зняття ж цієї «корпоративної вуалі» означає ігнорування цього загального принципу цивільного права і передбачає притягнення за певних умов та обставин до відповідальності

контролюючих осіб (учасників (акціонерів), посадових осіб) такої юридичної особи. Т.Карнаух визначає цю доктрину також як альтернативу превентивного контролю за суб'єктами господарської діяльності на етапі її входження в цивільний оборот (за умови визнання цієї доктрини державою) [4, с. 57–58].

Розглядаючи такий механізм притягнення до відповідальності учасників за зобов'язаннями юридичної особи-боржника, її можна поділити на три умовні групи:

1) Відступлення від принципу обмеженої відповідальності та покладення юридичної відповідальності на учасників юридичної особи;

2) Відповідальність материнської (холдингової) компанії за зобов'язання дочірньої;

3) Відповідальність органів управління юридичної особи.[1, с. 128]

Крім, того набуває свого поширення «зворотне підняття корпоративної вуалі». Так, передбачається можливість не лише притягати до відповідальності учасників замість юридичної особи, а й здійснювати захист прав та інтересів останньої. Особливістю є те, що ініціатором «підняття» корпоративної вуалі є не кредитор юридичної особи-боржника, що є типовим для класичного розуміння цієї доктрини, а самі учасники (акціонери) у випадку неможливості захисту юридичної особою своїх інтересів, як наприклад, у випадку ліквідації, або у випадку оспорювання правочинів здійснених юридичною особою під впливом конкретного учасника (учасників), частка якої (яких) складає більшість у статному капіталі юридичної особи [5, с. 30].

В. Махінчук виокремлює дві теорії, аналіз яких показує можливість притягнення до відповідальності осіб, які здійснюють фактичний контроль та управління : 1) теорія «alter ego» та 2) інструментальна теорія [6, с. 90].

Сутність першої означає ідентифікацію юридичної особи з її учасниками. Прикладом може слугувати єдиний або мажоритарний учасник (акціонер), воля та дії якого визначають діяльність юридичної особи. Інструментальна теорія вказує на те, що юридична особа, є насправді лише фасадом, «інструментом» задля прикриття вигод учасників (наявність у товариства та його учасників одних і тих же посадових осіб, використання в правочинах одних і тих самих організацій-посередників, використання корпоративної форми лише для передачі товарів одній особі) [2, с. 342–344].

Правовою підставою для «підняття корпоративної волі» в США та Англії є судова практика, в межах якої сформовано так звані «тести», на які спираються судді при розгляді конкретної справи та оцінюють можливість розширення меж обмеженої відповідальності учасників юридичної особи. В інших країнах прояв цієї доктрини міститься в

окремій статті кодексу (Білорусь, Казахстан); або в окремому розділі закону, що регулює діяльність компаній (Німеччина, КНР), де містяться винятки із загального правила про майнову відокремленістю юридичної особи та її учасників; або одночасне закріплення як в загальному акті, так і спеціальному (РФ) [7, с. 214].

В Україні законодавство, що регулює господарські відносини, лише опосередковано закріплює таку можливість притягнення до відповідальності. Можна назвати ст.ст.107,109 Цивільного кодексу України, ст.126 Господарського кодексу України , ст.ст. 3, 12, 53, 63, 82, 85, 86 Закону України «Про акціонерні товариства», ст.58 Закону України «Про банки і банківську діяльність», ст.ст.34, 61 Кодексу з процедур банкрутства.

Незважаючи на таку обмежену форму закріплення даної доктрини, науковці аналізують недоліки формулювання цих норм, що перешкоджають успішній її реалізації.

Так, звертається увага на необхідності закріплення загальної норми, яка б відображала відносини контролю та визначала суб'єкта контролю і його зобов'язання стосовно підконтрольних осіб, тобто, не звужуючи її за колом осіб та сферою. Адже, наразі існують лише елементи такої доктрини, що не забезпечують достатній захист міноритаріїв та кредиторів [2, с. 350]. По-друге, якщо і розглядати можливе закріплення норми більш широкої дії, то закріплення випадків її застосування буде вкрай важко з огляду на існування незліченної кількості форм зловживання корпоративною формою. А це означатиме необхідність в постановах пленуму Верховного суду впроваджувати за аналогію з іноземним досвідом подібні до сформованих судами Англії та США тести для перевірки добросовісності діяльності боржника, що також зазнає критики [1, с. 129]. Як зазначає Т. Карнаух, це порушуватиме права, як кредиторів, так акціонерів на правову визначеність, що ускладнюватиме можливість передбачити рішення суду (підтримується також і ЄСПЛ в справі «Ходорковський та Лебедєв проти Росії») та сприятиме підвищення ролі дискреції суду, що є небезпечним [3, с. 98; 4, с. 57].

Окрім цього, доктрина «підняття корпоративної вуалі» була оцінена на предмет взагалі допустимості її існування з огляду на положення Конституції України щодо індивідуальної відповідальності. Адже «підняття корпоративної вуалі» фактично означає підміну суб'єкта відповідальності [5, с. 34].

З огляду на вищезазначене, однозначним залишається критерій ефективності доктрини «підняття корпоративної вуалі», адже ціллю цієї доктрини є встановлення балансу інтересів всіх учасників відносин з дотриманням принципу своєчасності та ефективності захисту пору-

шених прав та інтересів. Досконале закріплення її на законодавчому рівні в Україні має забезпечити стабільний економічний розвиток, оскільки стануть достатньо привабливими такі положення для майбутніх контрагентів, які матимуть підстави бути впевненими в невідворотності відповідальності боржників у разі порушення ними зобов'язань. Та, крім того, необхідність сприйняття такої концепції та формування єдиних її меж зумовлена потребою гармонізації національних правових систем у галузі корпоративного права, формуванням уніфікованого підходу до «підняття корпоративної вуалі» на рівні з іншими країнами.

Література:

1. Жорнокуй Ю. Доктрина «Проникнення за корпоративну вуаль»: світовий досвід та сучасні реалії українського правозастосування. Форум права. 2016. № 4. С. 127–132.

2. Жорнокуй Ю. Цивільно-правова природа корпоративних конфліктів в акціонерних товариствах: дис. …д-ра-. юр. наук: 12.00.03 Харк. нац. ун-т внут. справ, Х, 2016. 476 с.

3. Завалько Т. «Проникнення під корпоративну вуаль» як механізм притягнення до відповідальності учасників (засновників) компанії. Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики – 2020. 2020. С. 96–101.

4. Карнаух Т. Доктрина підняття корпоративної вуалі. Юридична Україна. 2013. № 3. С. 53–60.

5. Макіян Д. Доктрина «знаття корпоративної вуалі»: сутність концепції та перепони імплементації в Україні. Економіка та право. 2020. № 1. С. 28–36.

6. Махінчук В. Зарубіжний досвід застосування доктрини «зняття корпоративної вуалі» (piercing the corporate veil). Вісник Харк. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. Серія «право». 2015. № 19. С. 89–93.

7. Соколовська Ю. Учасники підприємницьких товариств як суб'єкти цивільно-правової відповідальності у корпоративних відносинах: дис. …канд.. юр. наук: 12.00.03 Прикарпат. Нац.. ун-т ім. В. Стефаника, Івано-Франківськ, 2019, 260 с.

8. Юрченко Р. Зняття корпоративної вуалі в Україні. Юридична газета online . 2020. №12(718). URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/korporativne-pravo-ma/znyattya-korporativnoyi-vuali-v-ukrayini